

S novanja 5

Pogovori o kulturi

Leto 2

Kranj, 19. oktobra 1968

Kultura v Kranju in njene predvidene perspektive

Po dveh letih sistematičnega dela sta Klub kulturnih delavcev in Zveza kulturno prosvetnih organizacij v Kranju napravila vsestransko analizo kulturnih dejavnosti in razmer, v katerih te dejavnosti potekajo v kranjski občini. Pri sistematičnem zbiranju in razlagi gradiva je sodelovalo kar 360 sodelavcev in vse redne kulturne ustanove v občini. Rezultat tega široko zasnovanega analitičnega dela, ki je veljal okoli dva milijona in pol starih dinarjev, je zdaj zbran in objavljen v treh obsežnih zvezkih. Sestavljajo ga podatki, opisi, številke, tabele, razlage, ugotovitve in predlogi za naprej. Tudi nadaljnja usoda tega gradiva je določena: o njem bodo razpravljali na sejah družbeno političnih organizacij in forumov in ga potem predložili občinski skupščini v pretes in sprejem.

Gradivo obravnava vsa kulturna področja, vse kulturne ustanove, vse kulturne dejavnosti v Kranju in v krajih občine, kjer kultura živi ali živi. Njegov namen je prikazati kar se da resnično podobo amaterskih in poklicnih kulturnih dejavnosti, zarisati potrebe in zahteve, da bi kultura opravljala tisto poslanstvo, ki ji v civilizirani in socialistični družbi gre, to pa pomeni, sistematično zbirati osnovne strukture kulturne dejavnosti, kolikor je potrebno za tisto normalno eksistenčno osnovo, iz katere lahko trajno nastajajo kulturne vrednote. Mišljen je predvsem sistem z vsestranskimi organizacijskimi strukturami,

čeprav se večkrat omenjajo kadrovske zahteve ali bolje rečeno, kakšen naj bo strokovni, delovni in ustvarjalni profil kulturnih delavcev. Ustvarjalne spodbude posameznikov so v še tako izdelanem organizacijskem sistemu nadvse potrebne in nepogrešljive, posebno pri kulturnem delu. Eno z drugim se mora prepletati, se medsebojno dopolnjevati.

Polistajmo zdaj po zvezkih zbranega gradiva in se ustavimo pri nekaterih ugotovitvah. Zadnja leta je veliko slišati o krizi ali bolje rečeno o zastoji kulturno prosvetnega dela povsod, na podeželju in v mestih. Predstavniki Občinskega sveta ZKPOŠ občine Kranj, ki so obiskali vsa prosvetna društva, so ugotovili naslednje: da so prostori za kulturno prosvetno delo razen redkih izjem slabi, neprimerni, nezanimivi, slabo ogrevani in tudi slabo vzdrževani. Kulturno prosvetno življenje bi bilo gotovo bolj živo, če bi bili prostori v zimskem času, ko so najbolj potrebni, ogrevani, kar pa je prava redkost na podeželju. Ponekod se morajo društva še vedno boriti za sredstva, ki so namenjena za vzdrževanje. In nadalje je bilo ugotovljeno, da v večini primerov domovi propadajo, zgrajeni pa so bili s tolikim trudom in požrtvovalnostjo občanov. Če ne bodo propadanja preprečili, bodo morali v bližnji prihodnosti vložiti mnogo večja sredstva za gradnjo novih objektov.

Poglejmo nadalje, kako na široko si zastavlja

delovne obveznosti GORENJSKI MUZEJ s svojimi oddelki v Kranju:

GORENJSKI MUZEJ v Kranju bo v prihodnje nadaljeval delo, ki mu ga zahtuje njegov program; njegov namen pa je prikazati Gorenjsko v njeni kulturnozgodovinski, umetnostnozgodovinski, etnografski in zgodovinski podobi z zgodovino razrednih bojev, revolucije in povojne socialistične graditve... Etnograf bo nadaljeval raziskovanje in zbiranje gradiva na vseh tistih področjih Gorenjske, ki do sedaj še niso bila natančneje raziskana. Prav tako bodo dokumentirani kraji in tereni ter dogodki, ki so pomembni za zgodovino NOB. Arheolog bo opravljal samostojna izkopavanja v še neraziskanih predelih Gorenjske, preučeval bo najdeno gradivo in sodeloval tudi pri vseh tistih akcijah, pri katerih je mogoče računati z arheološkimi najdbami. Zgodovinar bo nadaljeval preučevanje starih, še neraziskanih naselbinskih jeder in zgodovine Gorenjske kot celote, umetnostni zgodovinar pa preučevanje umetnostnega razvoja na vsem muzejskem področju. Kustos Prešernovega spominskega muzeja bo dopolnjeval dokumentarno gradivo, ki je v kakršnikoli zvezi s Prešernovim življenjem, svoje delo pa bo razširil tudi na preučevanje življenja in dela vseh pomembnejših gorenjskih književnikov in drugih znamenitih mož. In tako so našete detajlne delovne obveznosti še drugih oddelkov in sodelavcev Gorenjskega muzeja.

ZAVOD ZA SPOMENISKO VARSTVO, je rečeno v programskem delu gradiva, bo še naprej skrbel za zbiranje podatkov za register kulturnih spomenikov; izdelava tega registra je namreč ena izmed osnovnih nalog zavoda. Vodil bo nadzorno spomeniško službo s kontroliranjem stanja kulturnih spomenikov na terenu in z izdajanjem obvestil in strokovnih navodil lastnikom kulturnih spomenikov. Izpopolnjene bodo spomeniške kartoteke, diateke in fototeke. Vsi pomembnejši kulturni spomeniki na področju občine Kranj bodo dokumentirani z arhitektonskimi meritvami, načrti, risbami in osnovnimi arhivskimi podatki. Posebno skrb bo zavod posvetil zbiranju podatkov za izdelavo topografije NOB spomenikov, ki bo predvidoma za področje občine Kranj dokončana do 1970. leta. Za potrebe urbanističnega načrtovanja bo zavod izdelal ustrezne študije o zgodovinskih, kulturnih, NOB, etnografskih, arheoloških in tehniških spomenikih ter spomeniško zavarovanih področjih in starih urbanih jedrih in naravnih znamenitostih. Tako se bodo spomeniške vrednote vključile v perspektivni načrt razvoja posameznih krajev in področij in jih bodo uporabljali v kulturne namene ali pa kot turistične zanimivosti in rekreativna področja.

Z rastjo števila prebivalcev bodo tudi zahteve do kulturnih ustanov vse večje. To še posebno velja za OSREDNJO KNJIŽNICO OBCINE KRANJ. Nakazane so naslednje možnosti: Če bo uspelo urediti probleme z dosedanjimi uporabniki treh dvoran v vzhodnem traktu Delavskega doma, bi s preselitvijo Ljudske knjižnice in razširitvijo Pionirske knjižnice in skupno uporabo skladišč dosegli mednarodne norme, ki določajo, da 1.000 knjig zahteva 30 m² površine poleg hodnikov, stopnišč in sanitarij. Skupaj s starimi prostori bi Ljudska knjižnica imela 620 m², del skladišča pa bi morala odstopti Pionirski knjižnici. Knjižnice z 28.000 knjigami v Franciji in Nemčiji imajo od 550 do 650 m² površine. Kot norma tudi jemljejo, da je za naselje, ki preseže 10.000 prebivalcev, nujna področna knjižnica, ki mora imeti vsaj 1,5 knjige na prebivalca v svoji zalogi.

Dolgoročna perspektiva seveda nakazuje potrebo novih gradenj tudi za to področje. Ali bi to bile samostojne ali v sklopu s sorodnimi potrebami (Delavska univerza, kulturni dom, arhiv), ni važno. Morda bi bil potreben mestu in amaterskim dejavnostim pa tudi množičnim organizacijam nekak centralni kulturni dom, ki bi vključil sorodne kulturno prosvetne dejavnosti. Tudi delo z mladino je tako obširno, da bi se lahko skoncentriralo v Pionirskem domu, saj opažamo, kako naš Center za estetsko vzgojo prešača okvire in prostore. Brez dvoma je, da bo npr. Studijska knjižnica prej kot v desetih letih prerasla sedanje prostore, zlasti skladišča, do nevdržnosti. Skladišča bo treba širiti že čez nekaj let, zasilno v stanovanja podnajemnikov, kasneje v prizidek ob Kokri, ki bi ga bilo treba predelati v skladišče za približno 60.000 knjig. (Nadaljevanje na zadnji strani)

Merianova slika Kranja iz leta 1649 — del

Tone Gaspari

Pisatelj Tone Gaspari, zdaj petinšedemdesetletnik, že dlje časa živi v Kranju. Visok življenjski jubilej in nenehna dejavnost sta zadostna razloga, da ga predstavimo kot enega izmed tistih kulturnih delavcev, ki žive in delajo na Gorenjskem.

Tone Gaspari izhaja iz znane družine Gasparijev, katere slavo je ponesel v slovenski svet njegov brat Maksim Gaspari, znani slikar iz skupine vesnanov. Tone se je rodil v vasi Selšček pri Cerknici na Notranjskem 16. januarja 1893. Že v drugem letu mu je umrla mati, pa je bilo njegovo otroštvo zaradi tega še trše. Osnovno šolo je obiskoval na Rakeku in v Postojni, se vpisal na ljubljansko gimnazijo (1904—08), šolanje pa nadaljeval na učiteljsko, kjer je leta 1912 maturiral. Prvo službeno mesto je dobil na osnovni šoli Babno polje, nakar je sledila 1. svetovna vojna, ki se je zanj končala ob razsulu avstrijske armade na Piavi. V Ljubljani je slekel vojaško suknjo in na zahtevo takratne slovenske oblasti odšel kot kulturnik na Koroško ter delal v Velikovicu do nesrečnega plebiscita 10. oktobra 1920. Leta 1923 je v Ljubljani opravil strokovni izpit za meščanske šole, služboval v Krškem, prevzel ravnateljsko mesto na meščanski šoli na Rakeku (1926—38), nato pa še v Domžalah (1938—41), kjer so ga nemški okupatorji aretirali in odpeljali v Begunje in Sentvid, končno pa pregnali v Ljubljansko provinco. Sledila so leta brez stalne zaposlitve, leta stradanja in vlažnega kletnega stanovanja. Po osvoboditvi je bil takoj postavljen za ravnatelja na novo ustanovljeni nižji gimnaziji v Radovljici. Tu je leta 1950 dosegel upokojitev, a še naprej poučeval kot honorarni predavatelj na osnovni in vajenski šoli. Leta 1963 se je stalno naselil v Kranju. V tem času je bil imenovan za pedagoškega svetnika.

Gasparijevo literarno delo se je začelo v nape-tem ozračju pred 1. svetovno vojno, ko so Ljubljano pretresli strelci na Adamiča in Lundra, dijaški štrajk in preporodovsko gibanje. Zato se je v njem utrjevala narodna zavest, ki je hkrati glavna motivacija njegovi mladeniški upornosti in delu. Svojevrstna spodbuda v literarnih prizadevanjih je bil brat slikar, ki mu je omogočil, da se je seznanil z vsemi takrat pomembnimi slovenskimi književniki. Tako je često zašel v družbo, kjer je sedel redkobesedni, a udarni Cankar, zgovorni Župančič ter duhoviti Vladimir Levstik.

Potemtakem mu je bila neposredna prisotnost naše moderne čudovit zgled za lastno ustvarjalnost. Prve objave leta 1911 v Zvončku so prinesle otroške pesmi, prve resnejše priznanje, da je na pravi poti, pa mu je dala Zofka Kvedrova, urednica Domačega prijatelja. Kmalu nato je prodrl v Ljubljanski zvon. Poslej je s poezijo in prozo sodeloval v mnogih revijah, kot Slovan, Gruda, Mlada Jugoslavija, Zenski svet, Naš rod, Razori, Življenje in svet, Mlado jutro, Obzornik, Rodna gruda.

Spričo različnosti snovi, motivov in literarnih oblik ter sorazmerno dolgega časovnega razpona, v katerem je nastajal Gasparijev književni opus, je nekoliko težje v kratkih formulacijah zajeti celoto. Mogoče pa je opozoriti na najznačilnejše pojave, ki so tudi sicer dobili tehtnejšo upodobitev v samostojnih knjigah ali zaključenih revijah objavah. Obsežnejše snovno tematsko območje so v Gasparijevem pripovedništvu sprožila vojna doživetja na fronti, kakor moremo videti v Patrujli, povesti iz vojaškega življenja v prvih bojnih črtah 1917. Občuten delež ima Koroška, kjer je na lastni koži doživljal zgodovinsko tragedijo koroškega ljudstva. Oddolžil se mu je z literarno obdelavo nekaterih koroških narodopisnih motivov, recimo v knjigi Gor čez izaro ali v Povesti o gornem možu. Za oba omenjena snovna kroga pa velja, da sta povezana z narodnostno mislijo, ki je po izgubi Koroške in Primorske doživljala svoja bridka razočaranja.

Ko se je pisatelj naselil v Krškem, ga je pritegnilo novo okolje z novim čustvenim tonom. Spet se je močneje oglašil osebni notranji svet, svojo upodobitev pa dobil v lirčno pisanih Cvetičih pismih. Hkrati se je pod vplivom novih tendenc v naši literaturi začela oglašati socialna tematika (Splavarji, Invalid Klemen), ob njej pa tudi slogovna preusmeritev v realizem.

Po izredno plodni literarni aktivnosti v prvem poveljnem desetletju je sledil daljši premor, ki pa je v štiridesetih letih vendarle rodil pomembno, za Gasparija tako značilno delo. Odprla se je skrita zakladnica otroških doživetij, polnih tople bridkosti, pisatelj pa nam jih je posredoval v knjigi črtic Komedije. To snov zdaj nadaljuje v še ne objavljeni pripovedi Druga mati. To bo brez dvoma krona tisti Gasparijevi literaturi, ki ji je posvečal največ ljubezni.

S tem je sklenjen pregled njegovega pisateljskega snovanja, ki za zdaj obsega naslednja knjižna dela:

- 1923: Sijaj, sijaj, soncece,
- 1923: Gor čez izaro,
- 1924: Pratika za deco,
- 1930: Divji mož,
- 1930: Cesta,
- 1942: Komedije,
- 1944: Povest o gornem možu,
- Druga mati (pripravljeno za tisk).

Ogromno literarnega gradiva, dostikrat tudi močno prigodniškega, je razstresenega po številnih revijah. Tudi sam se je ukvarjal z uredniškimi posli. Najprej je bil sourednik Mlade Jugoslavije, lista za slovensko mladino na Koroškem med plebiscitom, v letih 1932—40 je urejal Razore, list za odraslo mladino; dopolnjeval pa naj bi Mentorja in mlade ljudi uvažal tudi v realno, tehnično porabno življenje.

Velik del svojih moči je posvetil pedagoškemu poklicu. Čas, ki bi ga rabil za pisateljstvo, mu je jemalo intenzivno kulturniško delo na podeželju, saj je bil organizator, režiser, igravec, kar je bilo samo po sebi razumljivo v času med obema vojnoma, vendar je tudi ob osvoboditvi podobno delo opravljal v Radovljici, kjer mu je uspelo organizirati marsikatero kulturno prireditve, zlasti literarne večere pomembnih slovenskih književnikov.

Ko pisatelj Tone Gaspari danes pregleduje in presoja svoje literarno ustvarjalnost, meni, da je bilo njegovo poglavito delo posvečeno otroški in mladinski književnosti. In da je vse, kar je tiskal, bolj plod vztrajnega prizadevanja kot radodarnega talenta. Če pa je v njegovi misli o neuravnanim razdajanju sil kanček grenčice, izhaja iz lastnega očitka, da je literaturi posvečal premalo časa, da je vse prepogosto dajal prednost kulturniški delu, za katerega pa družba nikoli ni našla dobre besede.

France Pibernik

Kegljišče

Črtica iz knjige Komedije

Kegljišče je stalo za gostilno. Ob dežju smo vedrili tam, toda kegljati nismo mogli, ker je hlapec Lojz pobiral krogle v hlev. Sicer se za to staro kegljišče teta ni dosti brigala, drugi še manj, vendar je bilo v sobotah in nedeljah precej kegljačev. Po navadi nisem zamudil prilike za zaslužek. Postavljal sem keglje, čeprav sem bil še majhen. Konec vsake igre sem dobil krajcar. Za to je teta vedela, saj sem moral vse njej oddajati. V sobotah ni rekla nič, v nedeljah me pa ni pustila h kegljem, da bi si ne zamazal nove obleke. Tedaj me je po večini nadomestoval Dore, za glavo večji sosedov fant. Jaz sem pobiral tiste krajcarje ravnodušno brez posebnega poželjenja, medtem ko jih je Dore po dvakrat preštel, preden jih je spravil. Levico je pri postavljanju večkrat vtaknil v žep, da je cvenkljal s krajcarji. Nekoč mi je celo naprej povedal, koliko bo tisto nedeljo zaslužil. Odškodnino za kegljišče je pobirala v posebno puščico ob sobotah natakrica Tonca, ob nedeljah pa Lojz. Teta je tako ukazala zato, ker so se kegljači kregali, da je kegljišče gmajna in da krogle odskakujejo kakor po strnišču. Najbolje je opravil Lojz, dokler je bil trezen, ker se je za vsak krajcar odločno potegnil; kajti njemu je dajala teta zmerom polovico nabranega zneska. Jaz sem moral biti tudi na kegljišču, da sem oprezal na Lojza, ali mu gre vse to pošteno od rok. Tako mi je teta naročila. Ko se je Lojz opil, se je pomešal med kegljače, jaz pa sem sedel k puščici ter pazil nanjo.

Majniško nedeljo smo se otroci zmenili, da pojedemo v Zupnico po šmarnice.

Zupnica se je dvigala nad železniško progo za Lissem in Delami, obrasla po večini z leskovjem. Nekako pol ure je bilo do tja. Z vrha se je videlo po dolini do Planinske gore, tem daleč na obzorju so se še razločili snežniki, zadaj pa se je po bočje spuščalo v črne javorniške gozdove.

Prav maja je bilo na Zupnici najlepše, ker je bila tako zelena in zdrava, da so se nam prsi napolnile z dišečim sončnim zrakom kakor z zdravilom. Drdrali so mimo vlaki, kratko in tenke piskali, mi pa smo na dolgo klicali in mahaš z rokami. Tam je bela ruta švignila iz okna, bel obraz se je prikazal, in čeprav je bilo daleč, smo videli mlade oči, kakor so bile naše.

Na kegljišču je bilo tudi ob sončnih dneh mračno, dišalo je po plesnobi, zakaj podnice so bile nagnite in v kolibi so se nabirale gobce. Obrazi so bili bledikasti, smeh se je ubijal v majhnem prostoru. Ko so se kegljači opili, se mi je zdelo, da imajo vsi stare in izmučene obraze, četudi so besede živo spremljali z rokami.

Tisto nedeljo sem pritekel naravnost k teti v kuhinjo, toda njen zaskrbljeni obraz me je oplašil, da sem obstal in nisem niti zinil o Zupnici in šmarnicah. Bolela jo je noga in kadar se je domislila, da je to neozdravljiva bolezen, je obupavala. Tedaj je bilo najbolje, da smo šli vsi molče po svojih poslih. Tudi jaz sem se stisnil v kot pri kleti in sem tam pod zamreženim oknom premišljeval, ali naj grem brez tetinega dovoljenja na Zupnico. Kdo bo na kegljišču? Kaj se utegne zgoditi, če se Lojz spet tako napije! Ne, ne smem! Tako mi je bilo hudo! Ali ko sem zaslišal iz shrambe, kamor je pridrsela teta po moko, tisto njeno, ob vsakem koraku se ponavljajoče vzdihovanje, se mi je zasmilila. V hipu sem se otresel vseh misli na šmarnice, skočil sem skozi vežna vrata in se pred hišo z vso silo zavrtel, kakor bi hotel nadomestiti vse ono, kar mi bo popoldne odvzeto.

Po kosilu je postavila teta puščico pred mene, rekoč: »Malo se bom naslonila. Ostanj pri denarju, da se Lojz ne spozabi!«

Govorila mi je kakor odraslemu, saj pravzaprav nisem vedel, kaj se pravi spozabiti. Odšel sem brez besed s pločevinasto škatlo.

Na klancu sem začutil, kako me greje sonce in misel na otroke. To me je potrla, da sem se na kegljišču usedel k polomljeni okrogli mizi, naslonil brado v pesti in se zagledal skozi latovje na griče. Nisem imel za mar, ko so se kegljači prepirali zaradi zaznamenovanih kvart, komaj sem slišal Doretovo brezskrbno žvižganje ob kegljih.

Ni pomagalo ne prigravarjanje ne zasmehovanje: vse popoldne sem bil na župnici. Videl sem vesele otroke in bele šmarnice. Kakor bi slutil, da bi bilo bolje, ko bi ušel na griče, sem malomarno vrtil puščico v roki, da so krajcarji preglasno rožljali. Kolikor sem se spominjal, sta bila vmes že dva groša, ki so ju kegljači na kvartah zamenjali. Do tedaj si nisem še nikoli natanko ogledal te puščice. Ta posel sem opravljal že dolgo: po kosilu s puščico na kegljišče, gledal in pobiral sem — o mraku spet s puščico v kuhinjo, kjer jo je teta vpričo mene odklenila, preštel in takoj oddelila polovico za Lojza. Vselej me je hvaležno pogledala in po navadi dejala: »Dobro je, jajček boš večerjal!« Kadar je odšel Lojz s fanti pit po vasi, je dobil naslednji dan svoj delež.

Na kegljišču ni bilo luči; kegljali so, dokler so razločili keglje. Ko je sonce zašlo, so navadno nehali. Pili so vse popoldne, tako da so se proti koncu največkrat skregali.

Tudi tisto nedeljo ni šlo gladko. Lojz je izgubljal, pa ni plačal, ker ni imel denarja. Morebiti bi iz spora nastal pretep, da se niso bali Lojza. Kadar je bil jezen, se mi je zdel kakor razkačen maček. Sicer je bil majhen, ali rame je imel tako široke, da so mu roke visele daleč od prsi, kakor bi ne bile njegove. Odkar sem ga videl, kako se je splazil pod seneni voz, da mu je zadnji konec privzdignil pod kap, sem ga občudoval. Tudi Dore je takrat rekla, da je Lojz močan kot divji mož. Včasih je bilo zadosti, da je koga samo pogledal. S konji se je zmerom pogovarjal, kakor bi ga razumeli. Ob pretežkem vozu je poprijemal z ramo, da jim je pomagal. Kadar se je napil, pa je brcal konje v zadnje noge in jih preklinjal; kljub temu ga ni nobeden udaril.

Takega sem si domišljal tudi tisto nedeljo, ko sem ga ogledoval, kako je oblačil suknjič. Drugi so pravkar odšli, Dore je skočil prek ograde domov, Lojz se je odpravil po krogle. Uganil sem, da ne pojde po vasi, zato sem malo počakal. Težkal sem zapovrstjo puščico, da je drobiž rožljaj. Lojz se je sunkoma ozrl, malo ga je zaneslo, pa je potem obstal in me gledal. Spustil je krogle v škap. Se nikoli me ni tako gledal. Res, malo se je opil.

Hotel sem oditi, pa je dejal tiho: »Počakaj!« Primaknil se je čudno blizu k meni. »Koliko se je nabralo?« je pomenljivo vprašal.

»Kaj jaz vem!« sem odgovoril ter odmaknil puščico, ker je segel po njej.

»Daj, bom jaz potežkal!« me je le zvabil. Vzel je puščico v roke, da jo je potresel. »Ali sva neumna!« se je potem tako zasmel, da je bolj zakašljaj. »Ti si še bolj neumen kot jaz,« je dostavil. »Koliko ti dajo?«

»Jajček!« Odgovoril sem kar tako; zakaj mislil sem, da moram nesti puščico doli, saj bo teta vedela, da ne kegljajo več.

»Kak groš bi moral ti tudi dobiti.« Počakal je, da sem to premislil. Saj res! Nikoli še nisem dobil, Lojz in Dore dobila: Lojz pije, Dore si je kupil zajca. Bolj sam sebi kakor Lojzu sem rekel: »Bom teto prosil.«

»Kaj boš prosil! Saj ti ne bo dala!« me je hotel prepričati. Pomaknil se je bolj k oknu ter me brez besed povabil k sebi. Stopil sem tja. Zaskrbelo me je za puščico. Lojz je že odprl nož v roki in obrnil puščico narobe; denar je rožljaje padel k odprtini. Vzdignil jo je toliko, da je postrani gledal vanjo.

»Kaj pa boš?« sem ga vprašal. Upiral se nisem več, ker me je zanimalo, kaj bo.

»Počakaj! Boš že videl.« Z veliko klino je malo pobrskal v puščico in počasi potegnil klino spet iz odprtine.

Še je šel Lojze s klino v puščico, počasi, počasi vlekel k sebi in komaj je bila klina zunaj, se je usul drobiž kakor toča na tla. Ustrašil sem se. Tudi Lojz se je začudil, kako se mu je posrečilo. Segel sem po puščici, da bi stekel z njo k teti. Lojz me je prijel za roko: »Čakaj! Poberi!«

Najbolje je res, če poberem, sem mislil. Toliko se je videlo, da sem razločil na tleh svetle groše od krajcarjev. Ko sem pobral, je pogledal Lojz v pest. Bilo je pet grošev in nekaj krajcarjev.

»Daj sem groše!« je ukazal.

Brez obotavljanja sem pustil, da jih je izbral.

»Krajcarji so tvoji, če boš tiho,« je dodal, ko je spravil groše v telovnik.

Zaslišala sva korake. Pevaje je vstopila Tonca. Obstala je pri vratih, kakor bi naju ne poznala.

Preden je pobrala kozarce, naju je še enkrat pozorno pogledala. Meni je rekla: »Tone, teta čaka!«

To me je pognalo. Sprva nisem vedel, kam naj vtaknem krajcarje, pa sem jih, ko sem pograbil puščico, spustil v žep. Potem sem tekel, da bi ujel pod klancem Tonco.

S ceste me je poklical Pepe. Toliko sem vide, da je imel okrog klobuka šmarnice in v roki palico, ki jo je od prešernosti ali dobre volje vrgel v zrak, ko sem izginil v vežo.

Neodločno sem stopil v kuhinjo. Teta je sedela, tako da je videla v gostilno. S prsti je zamišljeno trkala po mizi. Pogledala me je; roka se mi je zatresla, ko sem postavil puščico prednjo. Ključek je imela že pripravljen. Bilo je pač tako kot drugič, le pogledovala me je večkrat, da sem postajal zmeden. Tudi vroče mi je bilo, kakor bi me krajcarji v žepu grel.

Teta je stresla drobiž na mizo. Majhen kup se ji je moral zdeti, ker ni začela štet, ampak je kar malo razbrskala in vprašala: »Si bil na kegljišču?«

»Oja!« sem brž odgovoril.

»Kdo je postavljaj?«

»Dore.«

»Aha! Kar povej, kaj sta delala?« me je trdo prijel.

Šele zdaj sem vzdignil oči.

»Nič z Doretom!« sem po pravici odvrnil.

Težko je vstala, toda vstala je takrat in komaj prilezla do mene. Jaz sem obsedel, da me je morala vzdigniti, ko je šla z rokami po mojih žepih. Krajcarje je takoj dotipala. Obdržala jih je v pesti. Ta čas se ji je obraz popolnoma spremenil, da sem ji videl ob ustih in po vratu blede gube.

»Je-žeš!« je na dolgo, težko vzdihnila ter se poleg mene sesedla nas tol. »Kaj si naredil?« se je v strahu začudila. Sama si je polglasno odgovorila: »Kradel si.«

Pri teh besedah nisem mogel več molčati. Naslonil sem se na mizo in se ves stresel. Nisem se bal kazni, ki sem jo zaslužil. Nečesa hujšega sem pričakoval. In kakor sem v sebi mislil, sem v joku izdal. »Lojz!« sem potegnil iz sebe tako, da je slišala in razumela.

Zgodilo se je čudo: na g'avo mi je položila roko. »Drugič pojdeš z otroki na kegljišče!« Rekla ni nič več.

Slišal sem še drsajoče korake iz kuhinje in, ko sem čez dolgo časa vzdignil glavo ter se ozrl, ni bilo nikogar več niti v kuhinji niti v gostilni. Petrolejki sta bili priviti, štedilnik mrzel, od nikoder nobenega glasu.

V kotu, kjer je stala visoka klada za seklanje mesa, je bilo skoraj temno. Bolj ko sem tja gledal, bolj se mi je zdelo, da stoji tam velika puščica, ki me ostro gleda.

Naslednje jutro je moral Lojz povezati culo. Skozi kaščo sem videl, da je še napojil ob koritu konje. Tonca jih je gnala nazaj, on pa je pomaknil klobuk na teme, zavriskal ter smeje pomahal Tonci z roko, kakor bi se nič ne zgodilo.

Reprodukcije svojih del je
v tej številki prispeval
slikar Janez Sedej

Prevajalka Alenka Bole - Vrabc

Rojena 14. januarja 1937 v Kranju. Osnovno šolo in gimnazijo obiskovala v Kranju maturirala 1955. leta. Na ljubljanski univerzi študirala primerjalno književnost (absolvent), na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo pa dramsko igro. Od leta 1964 živi v Novem mestu.

BIBLIOGRAFIJA KNJIŽNIH PREVODOV

— Karl Bruckner: **SADAKO HOČE ŽIVETI**. Mladinska knjiga 1963. Knjižnica Sinjega galeba 92. (Prev. iz nemškega jezika.)

— Juan Goytisolo: **PRAZNOVANJE DRUGIH**. Cankarjeva založba 1964. Sodobni roman. (Prev. iz španskega jezika.)

— José Maria Eca de Queiroz: **BRATRANEC BASILIO**. Cankarjeva založba 1966. Svetovni roman. (Portugalski pisatelj, prev. iz nemškega jezika.)

— Alcides Arguedas: **BRONASTA RASA**. Cankarjeva založba 1966. Svetovni roman. (Bolivijski pisatelj, prev. iz španskega jezika.)

— Džuničiro Tanizaki: **SESTRE MAKIOKOVE**. Cankarjeva založba 1967. Svetovni roman. (Japonski pisatelj, prev. iz nemškega jezika.)

Zdaj prevaja iz španskega jezika za Cankarjevo založbo roman **PEDRO PARAMO** Juana Rulfa in še nekaj njegovih novel.

Alenka Boletova prevaja iz nemščine, angleščine, španščine, srbohrvaščine, največ pa iz nemškega in španskega jezika. Poleg romanov tudi novele, krajše zgodbe in zgodbe za otroke. Objavlja v Tedenski tribuni (TT), Dolenjskem listu; njeni prevodi so bili večkrat prebrani v ljubljanskem radiu in izvajani na televiziji.

Bežno srečanje s prevajalko Alenko Bole-Vrabc v Novem mestu je bilo nadvse živahno: v tistem stilu, ki je zanjo značilen in brez katerega si je vsaj tisti, ki jo poznamo že dalj časa, ne moremo predstavljati. V podobi te življenjske vedrine, ki je gotovo ena značilnih potez njenega značaja, je urejena tudi njena delovna soba: skoraj do stropa je založena s knjigami v najrazličnejših jeziki, prazne prostore na steni izpolnjujejo slike, na poličkah keramika, porcelan, steklenina, cvetje, drobni predmeti, ki dajejo čar, lutke, pa spet leksikon!

»Prevajanje je magična sila,« razlaga Boletova, »podobno je kot pisanje: ne moreš nehati. Najprej te žene radovednost, kaj zmoreš ujeti na poti avtor-prevajalec, potem te prime in ne izpusti. Mene je prijelo pri Wolfgangu Borchertu, pri njegovih novelah. Najprej skušam spoznati avtorjeve sodobnike, zgodovino, okolje, iz katerega je izšel — potem so mi stvari v knjigi bliže.«

Seveda pa je za njeno prevajanje »kriva« predvsem ljubezen do literature. Kot gimnazijka se je poskusila v izvorni prozi (dijaški list Plamenica, 1953), še vedno pa piše za otroke; njen največji uspeh je radijska igra Zaklad urnih vervec, za katero je prejela celo nagrado (RTV Ljubljana, 1964).

»Ko prevajam, nimam nikdar občutka, da sem zaplavala v mrtev rokav,« nadaljuje Boletova. »Zmerom sem v svetu, sredi življenja, odpirajo se nova obzorja. Zmerom je pred mano nekaj novega, zato trdim, da je prevajanje deloma avanturistični posel; nenehno si na lovu, da bi odkril dobro knjigo za prevod. Meni pomeni prevajanje isto kot potovanje, enako privlačno je in razburljivo. Leži mi, kot pravimo, in tudi »nosim« imam za odkrivanje dobrih del.«

Katera literatura ti je najbliže in kako prevajaš?

»Večinoma prevajam realistična dela. Rada imam drobne štorije, zelo rada humoreske in groteske. V njih mora biti jezik neskončno živ.

Knjigo najprej preberem petkrat ali šestkrat, da dobim pisatelja »pod kožo«. Prvi prevod je rokopis, nato ga »pilim« in potem natipkam. Najteže je prevesti prvih petdeset strani; potem osvojiš stil, da lahko čutiš z avtorjem. Roman Sestre Makiokove (562 strani) sem prevajala npr. pol leta, seveda ne strnjeno, sicer bi ga prevedla hitreje. Včasih se mi delo ustavi ali vsaj napreduje počasi, ker primanjkuje dobrih slovarjev pri nas, pa tudi premalo sinonimov je v njih.«

Kje so po tvojem vrzeli v naši prevodni literaturi?

»Zelo malo poznamo južnoameriško književnost. Je zelo bogata. Ni pa si lahko pridobiti pregleda te književnosti in težavno je tudi za originalne.«

O prevajalki Alenki Boletovi pa je treba še nekaj povedati: že od leta 1965 pridno deluje v Novem mestu na dramskem področju. Pred tremi leti je z gimnazijsko skupino pripravila Linhartov Ta veseli dan ali Matiček se ženi. Potem se je pri Zavodu za kulturno dejavnost formiral Oder mladih — in Alenka Boletova je postala njegov vodja. Doslej so igrali Brechta (Puške gospe Carrar), Graya (Lepota in zver, Cesarčina in svinjar), Lorco (Lepa čevljarica, Don Bernarde Albe), dramatičnijo Tavčarjevega romana Otok in struga (na Otočcu!). Priredili so tudi vrsto komornih večerov: Klic upora (lirika-socialna in NOB), Vrata življenja (lirika slovenskih pesnic in ljudskih pesmi), Nelztrahnjeno srce, Borov Sel je popotnik skozi atomski vek, liriko Jesenina in Isaka Bablja, Portugijske sonete. Zdaj pripravljajo izbor iz Kosovelovih Integralov.

Alenka Boletova je za Snovanja prevedla črtico Zlatorjavka, ki jo je napisal urugvajski pripovednik Enrique Amorim (1900—1960), velik opazovalec podeželskega življenja.

Stanko Simenc

Enrique Amorim

Zlatorjavka

Moja zlatorjava kobilica je stegnila glavo čez živico, imela je dvignjena ušesa in mehak gobec. Sčtetinasti čop, ki ji je padal na čelo, se mi še nikoli ni zdel tako ošaben kot tistega pomladnega jutra, ki mi prav zdaj prihaja v spomin.

In kljub pripetljajem, ki so se zgodili potem, me divja lepota moje Zlatorjavke še danes napolnjuje z neugnanim ponosom.

»Takšno razkošje je le za mlade kobile,« mi je rekel konjar, »dobro se jim poda.« In mislil je na čop, ki ga je bil pravkar zgladil s prsti. Natanko se še spominjam, kako je žival zasakala glavo in me pogledala.

Nisem imel še dvanajst let in zato sem se kaj malo menil za dela in spremembe okoli sebe. Življenje na posestvu je teklo mimo mene, vanj sem posegel le toliko, da sem si izbral kobilico, polno neke svojevrstne lepote.

V prvih počitnicah sem zahteval, naj mi osedlajo mojo zlatorjavo kobilico.

»Ne moreš je še jahati,« so mi povedali, »trmasta je in kaj lahko bi te brcnila.«

In da bi me nekolikanj potolažili, jo je predelavec ukazal privezati h kolu na dvorišču.

Ce je že nisem mogel jahati, naj bi si vsaj napasel oči na njeni lepoti.

Zdelo se mi je, da me je Zlatorjavka prepoznala, in medtem ko je stresala z grivo in poplesavala, se je v vsem svojem sijaju postavljala pred mano.

Predelavec mi je pojasnil: »Drevi bomo k čredi spustili žrebca, razumeš?«

Ah, seveda, sem pomislil, zato tako steguje vrat čez živo mejo. Vendar sem misel obdržal zase. Čakal sem, da mi jo bodo osedlali in mi jo dovolili zajahati, pa čeravno samo do prve zatornice.

Zal je bilo moje pričakovanje zaman. Oče je opazil, kakšno razpoloženje navdaja kobilico in je ukazal, da je ne smem zajahati. Ko so ji hoteli zategniti jermen, si je kobilica naphala trebuh z zrakom. To je bilo zanesljivo znamenje, da se lahko pripeti marsikaj neprijetnega.

»Gotovo se bo lepo obnašala,« sem poskusil, »saj sem tako lahek...«

»Ne, prenevarno je... bolje je, da je ne jezdiš,« je odločno rekel oče.

»Prepričan sem, da se ne bo nič zgodilo. Pogledaj, kako se pusti božati,« sem prosjačil in poln upanja sem poskušal to tudi dokazati.

Komaj sem se približal kobili in jo začel ljubkovati in trepljati, že je povsila glavo in nehala opletati z repom.

Preddelavec in oče sta osupnila nad močjo, ki jo je imela moja zaupljiva bližina nad neukročno živaljo. Dvomeče sta se spogledala. Toda preddelavec je zamajal z glavo.

»Ne, ne, razsedajte jo. Ne maram, da bi se slabo končalo,« je velel oče.

»Ampak...« sem izdavič.

»Nič, nobene besede več,« je odgovoril oče in odšel.

Kobili so sneli uzde in opravilo, ki na nobenem konjskem hrbtu ni bolj čudovito sijala.

Nato so mi osedlali kljuse, ki se mi je zdelo popolnoma zabito; s povešeno glavo, z negibnim repom bi ne zmoglo prestrašiti ene same muhe.

Odjezdil sem. Ne spominjam se bolj nesrečne jeze, kakršna je bila ta. V tistem času me ni nobena stvar spravila v slabo voljo tako kot bolna ali čemerna žival. Polastila se me je huda pobistost, ki se je še stopnjevala ob petju ptic ob dolgem sončnem zatonu. Žalost me je gnala na pašnik, kjer se je pasla živina. Nesmiselno me je težilo mukanje teličkov. Mislim, da sem v joku razjahal. Bile so najbolj žalostne počitnice v mojem življenju.

Naslednje leto sem, brž ko sem prišel na deželo, že povprašal po svoji kobili.

»Nič ni z njo,« so mi rekli.

»Aha,« sem pomislil in se naredil kot da popolnoma razumem:

»Torej se je spridila.«

Tisti, ki mi je povedal, je bil mlaj hlapčič, komaj tri leta starejši od mene, ki se je tolikanj ustil s svojimi izkušnjami, da sem mu sklenil prikriti lastno nevednost. Kakšnemu starejšemu človeku bi nemara priznal, da nisem prav nič razumel. Toda prositi za pojasnilo fanta mojih let, se mi ni zdelo posebno pametno. Čez nekaj ur sem vprašal preddelavca:

»Z Zlatorjavko potemtakem ni nič?«

»Očitno je jalova,« je suho odvrnil. »Zredila se je.«

»Jalova,« sem pomislil, »neprodna kot teta Christina. Z izsušenim telesom, s hladnimi ustnicami in motnimi lasmi.«

Zdaj sem lahko skrbel za Zlatorjavko, z vsakim sem se lahko menil o svoji kobili, odločal o njeni usodi. Osedlal sem enega od konj. Razen starih in žrebet mi je bil vsak dober. Oče bi nemara raje videl, ko bi osedlal kakšnega njegovih dirkačev. Moje telo je potrebovalo stika s surovo silo: a po lastni volji sem se ognil temu, ker sem se čutil užaljenega.

Odjahal sem sam. Hotel sem videti Zlatorjavko v njeni dvojnosti: kot kobilo in kot jalovko.

Nisem je videl več kot leto dni in rad bi jo srečal brez prič, na pašniku. Predstavljal sem si jo: ošabno, z dolgim čopom, z repom, ki ji sega do gležnjev, z živimi očmi. Bal sem se, da jo bom zagledal s kratko prstriženo grivo in s skrajšanim repom, saj so se zagotovo hoteli maščevati nad njeno ščetinasto grivo, zdaj ko je bila brez pomens za pleme.

Ko sem jahal po pobočju navzdol, so konji strigli z ušesi in dvigovali glave. Gledali so me kot vsiljivca.

Prav nič težko nisem našel Zlatorjavke. Mislim, da sem jo zagledal, ko sem se prvič ozrl naokoli. Vendar ni bila sama, kot sem mislil. Zraven nje je drgetal čudovit žrebiček, poln nekakšnega nenavadnega strahu. Presodil sem, da ni dolgo tega, kar se je rodil. Zdelo se je, kot da bi njegove negotove noge zbičal vihar. Kadarkoli se je poskušal vzdigniti, jih je spreletel živčen drget. Ko sem se približal, je Zlatorjavka materinsko zarežetala in se postavila medme in novorojenega žrebička, kot bi ga hotela obvarovati pred mojimi pogledi.

Moja radost je bila brezmejna. V mojih očeh je žarel ponos, da sem prvi videl Zlatorjavkinoga mladička.

»Moja kobila, ljubljena Zlatorjavka.«

Kako svež in opojen se mi je zdel veter! Kako ponosna je bila moja kobila s čopom na čelu, kako srečna v življenjski polnosti matere, ki je pravkar spravila na svet žrebička, lepega kot damjak.

Zdelo se je, da je globel samo njena. Samo da je dvignila glavo, je zagospodovala nad nebom in zemljo!

Kakšne četrt ure sem bil ves zamaknjen. Potem pa sem moral nenadoma posredovati, ko se je neka druga kobila poskušala približati moji.

Zlatorjavka se je branila z brcami in ugrizi. Kdaj pa kdaj je vsiljivo brcnila v trebuh tekmice, da je zadonelo ko: bi tolkli na boben globoko spodaj v dolini. Bil je veličasten pogled. Barbarski in mogočen obenem!

Spoznal sem, da je bolje, če odidem. Okrutnost tega prizora je moja prisotnost le še stopnjevala, saj sem oskrnil zaupnost neukročene, divje, nedostopne matere.

Zategnil sem vajeti in odjahal proti hišam. Vesel sem bil da bom lahko oznanil takšno novice. Prede sem pognal konja v dir, sem se še enkrat ozrl. Žrebiček je z lačnim gobcem rinil v materino vime pri čemer mu je repek štrlel kvišku kot metlica za prah. Maloštevilne dlake so bile tako lačne zraka kot gobček mleka. Nikoli več nisem doživel takšnega popolnega občutka blaženosti kot takrat. Ptice so s petjem slavile moje odkritje.

Moja kobila nas potemtakem ni razočarala.

»Zdi se mi, da ste se pošteno zmotili,« sem rekel domišljavo. »Zlatorjavka se je ožrebila. Da,« sem nadaljeval, medtem ko sem razsedal konja. »skotila je lepega serca, ki bo moj.«

V tem se mi je približal oče.

»Zlatorjavka se je nocoj ožrebila,« sem mu povedal s kancem moškosti, ki je skrivala resen očitek zavoljo krivice, storjene moji kobili.

»Ne, zmotil si se. To ni njeno žrebe,« je brezbrizno rekel oče. Skotila ga je neka druga, a že včeraj se nam je zdelo, da se je mali pridružil Zlatorjavki.«

Hlapci se niso zmenili za ta nesrečni pripetljaj. Tudi moj oče ne, čeravno je zelo dobro poznal živali. Zanje je bilo gotovo, da se je mali serec iz kdove kakšnih vzrokov zmotil v materi. Zame pa je bila to zelo resna stvar. Nemara, ker sem bil priča okrutnih Zlatorjavkinih napadov na milo mater, ki je terjala samo svojo pravico.

Nemirno sem spal. Drugo jutro je deževalo. Sklenil sem odjahati v globel, čeprav je rekel oče, da je mestna neumnost hoditi ven v dežju.

Toda zla slutnja mi ni dala miru in odjahal sem v drobnem, neprijetnem dežju.

Zlatorjavka je stala na dežju in dokončno premagala ono drugo kobilo. Z ugrizi, z močnejšimi brcami, kakršnih je zmožna mati, ki je pravkar rodila, je dosegla svoj cilj: blodno predstavo ponorele jalovke. Tla so bila polna lukenj, lukenj, ki so jih razrila jalovkina kopita, ko so materi branila blizu.

Ko sem preiskal dolino, se je kobila brezbrizno pasla v krogu steptane zemlje, približno sto metrov stran pa je v blatu ležal žrebiček, ki ga je čuvala Zlatorjavka.

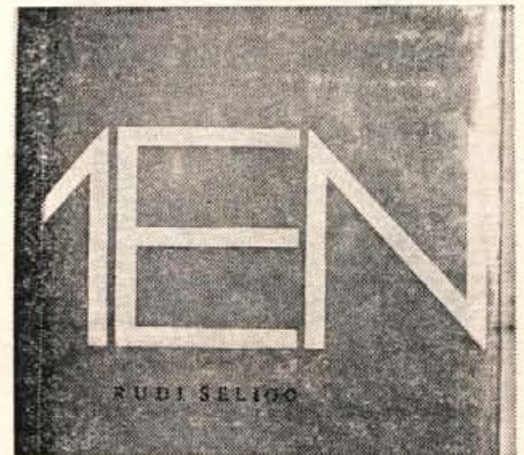
Se je dihal, ko sem pristopil. Zlatorjavka pa ga niti v moji prisotnosti ni nehala oblizovati. Prskala je svojo živo sapo v mali gobec. Njena vlažna spodnja čeljust je počivala na nozdrveh umirajočega mladiča. Videl sem, kako so žrebičkove oči gledale v prazno. Zenici sta bili kot dve gagatni kroglici v zeleni globeli. Poželenja vredna hrana za požrešne jastrebe, sem si rekel.

Nikoli ne bom pozabil oči izstradanega mladiča, nikoli samote, ki mi je napolnila dušo, nikoli občutka jeze, ki me je prevzela, ko sem gledal pred seboj nepopisno lepoto svoje kobile. Pa tudi obsoditi si je nisem upal. In nikoli ne bom pozabil, da je Zlatorjavkino vime krvavelo.

Prevedla Alenka Bole-Vrabec

NOVE KNJIGE GORENJSKIH AVTORJEV

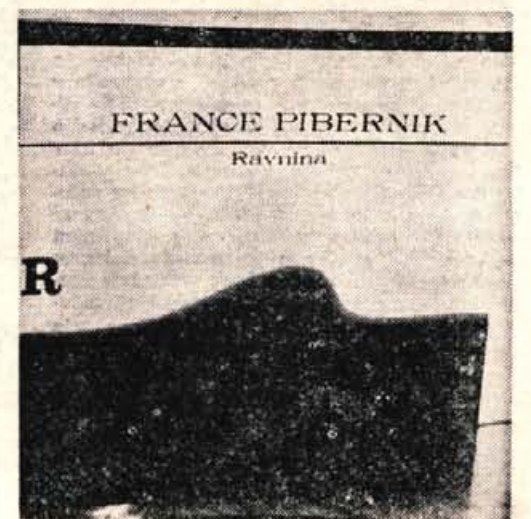
Pri mariborski založbi Obzorja je letos izšla zbirka novel KAMEN pisatelja Rudija Seliga. Knjigo je opremil Marko Pogačnik, spremno besedo pa ji je napisal Taras Kermauner.

Založba Obzorja je v zbirki Razpوتا izdala Literarna mnenja Jožeta Šifrerja. Delo obsega izbor kritičnih zapisov o pomembnejših slovenskih leposlovnih novostih in nekaterih literarno-zgodovinskih ter literarnokritičnih dejanjih. Knjigo je opremil Uroš Vagaja.

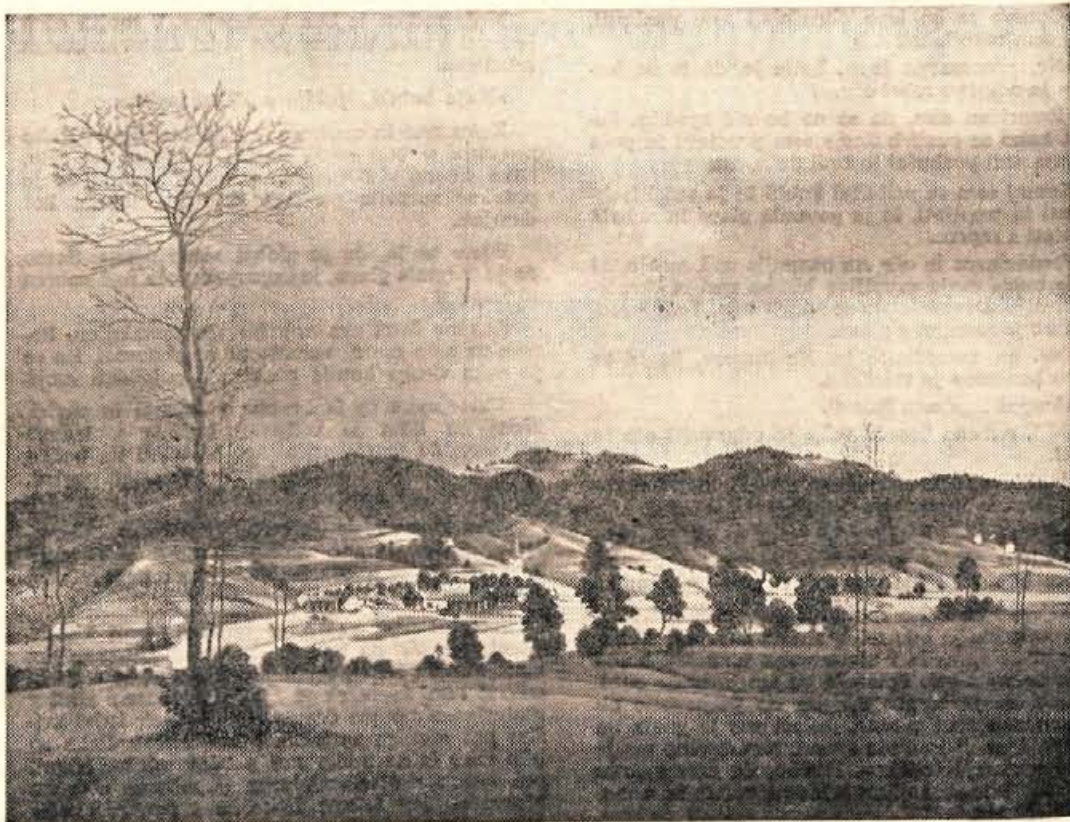
Pred nedavnim je izšla druga pesniška knjiga Franceta Pibernika. Zbirko, ki ima naslov RAVNINA, je založila Mladinska knjiga v Ljubljani, opremil pa jo je France Bernik.

Slikarstvo Janeza Sedeja

Janez Sedej, katerega slikarstvo bomo obravnavali v tem zapisu, je bil rojen na Dobračevi pri Zireh leta 1910. Je slikar samouk, ki je do upokojitve 1955 delal v tovarni čevljev Alpina v Zireh in kot slikar s prvo samostojno razstavo v Loškem muzeju v Skofji Loki leta 1960 predstavil preprostega gledalca in strokovnjaka. Razstava v Skofji Loki mu je odprla vrata tudi v svetovno umetnostno areno; že leta 1961 je razstavljal na veliki razstavi slikarjev naivcev v Obrtnem muzeju v Baslu (Gewerbemuseum) v družbi slavnih imen šestdesetih slikarjev. Tu so se srečali Henri Rousseau, Spanec Vivancos, Skot Wilson in mnogi drugi ter vsa »hlebinska šola« in Janez Sedej, ki je dobesedno preskočil počasen razvoj od anonimnosti do znanega slikarja. Leta 1963 je razstavljal na Bledu, 1964 pa je bil sprejet v Društvo slovenskih likovnih umetnikov. Od takrat dalje sodeluje na vseh društvenih razstavah doma in v tujini; 1966 je sodeloval na razstavi »Mir, humanost in bratstvo« v Slovenj Gradcu, 1967 pa na tretjem Trienalu jugoslovanske umetnosti v Beogradu. Pred kratkim pa je razstavljal v Mestni galeriji v Ljubljani skupaj z Iveto Subicem in kiparjem Stanetom Jarmom. Zajeten šop časopisnih izrezkov (Delo, TT, Tovariš, Delavska enotnost, Glas, Mladina, Ljubljanski dnevnik) ne pomaga razjasniti bliskovitega vzpona slikarja, kajti skoro vse ali prav vse besede v teh člankih so posvečene njegovemu življenju, a o njegovem slikarstvu zveemo bore malo, skoro nič. Tudi moji zapisi so obravnavali to snov in predvsem pojasnevali poimenovanje slikar laik, slikar naivec in tako naprej. Vendar menim, da danes, ko govorimo o Sedeju, ni treba razen enkrat, kot sem to storil na začetku tega zapisa, nič več dodajati pred besedo slikar ne samouk ne naivec ali sploh ne kakšne druge oznake. Samouk omenjam samo enkrat, samo zato, da pojasnim razliko med akademsko šolanim slikarjem in slikarjem Sedejem, ki se je sam, torej samouško izobrazil v slikarstvu. V knjigi Slovensko slikarstvo (Spelca Copič, Cankarjeva založba Ljubljana 1966) beremo: »Ob vsem naštem bogatem snovanju, ki ima vse stopnje in dosega zelo različno občinstvo, pa je nastopilo v slovenskem slikarstvu tudi tako imenovano slikarstvo naivnih. V nasprotju z bogato tradicijo tega slikarstva po raznih krajih Jugoslavije, kjer je živel bogata ljudska umetnost prav v današnji čas, je v Sloveniji prišla že v drugi polovici 19. stoletja v krizo, ne da bi bili nadarjeni samouki našli odmev za svoje slikarstvo med umetniki. Nešolane slikarje pozna vsaka doba, in šolane, ki so bili in ostali naivni, tudi. Sele razkroj normativnega sistema, ki je veljal od renesanse, je prinesel posredno tudi vrednotenje spontane, intuitivno sveže slikarske izpovedi, ki svojega tehničnega neznanja ni skrivala. Resnična nadarjenost, ki se je izrazila v slikarstvu naivnih, je tudi v njem ustvarila lestvice vrednot, ki upoštevajo takó izvirnost izpovedi kot njeno kvaliteto. Med slovenskimi slikarji samouki je za razpoloženje, ki ga posreduje narava, občutljiv slikar Ivan Sedej«.

Se enkrat poudarimo velik uspeh, ki ga je Sedej dosegel v kratkem času. Ni majhen uspeh, četudi ga omenja ta knjiga samo s skopo odmerjenimi besedami. Šest let od prve razstave je prav gotovo kratka doba, ki je marsikateremu slikarju prekratka, da bi bil zapažen. Čas, v katerem je nastopil, je sicer naklonjen primitivni umetnosti; zbiralci se navdušujejo nad ljudsko umetnostjo, nadvse cvete »naivna« umetnost, modno je imeti v stanovanju kos starinskega pohištva pa naj bo to kmečka skrinja, stol ali miza ali pa kos stilno opredeljene stanovanjske opreme. Toda kljub ugodnemu času, ki je naravnost spodbujal pojav in nastop slikarja Sedeja, bi brez kvalitete ne mogel zavzeti mesta v slovenskem slikarstvu, mesta, ki ga danes zavzema. Niti bi ne mogel tega mesta doseči z anonimnostjo, v kateri je živel do razstave v Skofji Loki. Sedejevo slikarstvo ni slikarstvo tako imeno-

vanih naivnih slikarjev, kar moramo poudariti danes, kljub temu da je na začetku kazalo nekatere znake in značilnosti tega slikarstva. Danes se te značilnosti spreminjajo ali bolje: značilnosti, ki smo jih videli kot znak naivnega slikarstva, so bile prvine, sicer skromne in globoko zabrisane danes porajajočega nadrealističnega občutja, ki vedno bolj zavzema Sedejeve podobe. Nadrealizem? Da, odmevi nadrealistične vizije so prisotni v Sedejevih krajinah, ki so naslikane s pravim drobnopisnim čopičem, polne vseh nadržanosti od oken na hišah do dreves in dreves na najbolj oddaljenih gričih. Da, to je Poljanska dolina, polje, ki se razširi pri Zireh v okolici Dobračeve s pogledi na Mrzli vrh, na Lednico... Navzlic vsej tej resničnosti, verističnemu zapisu krajine, je Sedejeva slika halucinacija resnične krajine. Vsebuje sugestijo nemira in strahu.

Sanjski privid je brez prisotnosti človeka in vznemirjujoče napet v svojem protislovju resnične prisotnosti krajine in krajine, ki preveva slikarjevo notranjost. To so elementi klasičnega realizma, nekateri elementi, ki jih vsebuje slikarstvo Janeza Sedeja. Mogli bi reči, da je to tisto nekaj, kar nas privlači z magično močjo v njegovih slikah. Magično? Da, morda je to še boljši izraz za naše občutke, ki niso zasidrani v stvarnosti njegove krajine, ampak v občutku, ki ga povzroča v nas Sedejevo delo, stikano iz realnosti v drugi dimenziji. Meditativno občutimo vsebino stvarnosti in stvarnost vsebine, magično je v našem dojemanju in ne v stvarni resničnosti tistega, kar slika predstavlja. Umetnost sama je nad-resničnost resničnosti, v kateri živimo in katero umetnik obogati s svojim znanjem in spoznanjem. Torej je potemtakem realizem tudi nadrealizem konkretnosti, ki jo srečujemo v vsakdanjem življenju. Sedejeve krajine so resnični faktografski zapisi, a vendar je nad to resničnostjo še neka vsebinska prisotnost slikarjeve misli, ki inverzivno deluje na domišljijo; resničnost nastopa kot sredstvo v funkciji domišljije. Poskus take opredelitve Sedejevega slikarstva je prav gotovo drzen in opravičljiv samo na podlagi poznavanja njegovih del, ki so nastala prav v zadnjem času. Končno je ta poizkus nastal zaradi fenomena, ki spremlja Sedeja že osem let in ki je toliko bolj zanimiv, kolikor bolj se razvija njegovo slikarstvo, ki v enaki meri izstopa kot posebnost na razstavah del šolanin in nešolanin slikarjev.

Nemogoče je najti vzornike, predhodnike ali vsaj neko podobnost s Sedejevim delom niti v domači umetnosti niti v zahodnoevropski. Romantiki in realisti so daleč odmaknjeni vsaki primerjavi; Karingerjevo delo je povsem drugačno, čeprav bi kot krajinarstvo moglo biti predmet primerjave, ki pa ne bi dala nikakršnih rezultatov. Ze kompozicijska zgradba Sedejeve krajine je drugačna, zgrajena je v vodoravnih pasovih. Prvi plan je običajno prazna ploskev kakega travnika, ki mu v drugem planu sledi niz hišic z drevjem, temu pa v tretjem planu drži kompozicijsko umerjeno ravnotežje razpognjena vrsta gričev v daljavi in nato oster prehod v zadnji pas neba. Pas neba zavzema navadno polovico do dveh tretjin slikarske ploskve. Prav pas neba ima pri Sedeju poseben pomen; najprej naslika nebo in tonu neba išče ustrezno nadaljevanje za spodnji prostor slike. Da pa je tako umirjena kompozicija tudi razgibana, razbija vodoravne pasove na trikotnike bolj ali manj pravilnih oblik. Z njihovo razvrstitvijo na slikarski ploskvi dosega vtis globine, vtis prostora, kjer pogled leti k obzorju čez zglajene in

oble bregove in gričevje in se vrača pod vedno mračnim nebom.

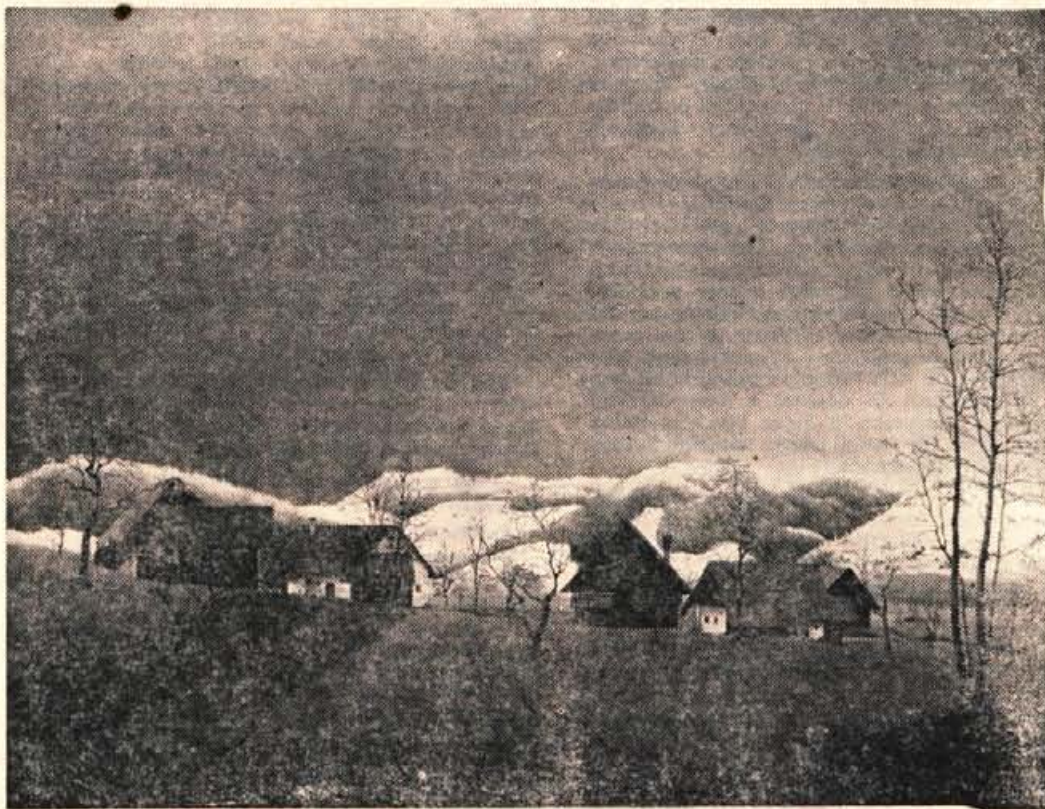
Motiv išče v naravi, kjer tudi nariše skico. Ze pri iskanju motiva prilagaja bodoči sliki izsek iz narave, ki je največkrat panoramski. V ateljeju prenese risbo na slikarsko ploskev (vedno je gradivo te slikarske ploskve lessonit) in deloma opušta nekatere predmete (hiše, drevesa in podobno), ki bi motili kompozicijo. Včasih premeša posamezne stvari z ene strani slike na drugo ali jih prevzema od drugod, če sodi, da manjkajo v celoti zasnovane podobe. Prenasičenost danega motiva razredčuje toliko časa, da dobi zaželeno ravnotežje ali pa ustvarja v obrnjenem redu, da dodaja manjkajoče stvari.

Sedejevo slikarstvo je uglaseno na tonske barvne vrednosti. Zimska krajina je grajena na odnosih temno-svetlo ali svetlo-svetlo, kar pome-

ni, da je v prvem primeru nebo temno sivo, narava pod snežno odejo je bela ali pa sta obe osnovni ploskvi Sedejeve slike obravnavani v bellem tonu različnih vrednosti. Pomladna ali jesenska občutja gradi podobno: sivo nebo in zeleni travniki, hribi in drevesa, včasih z modrim nadihom; zeleno osnovno tonsko vrednost zamenja tudi modra in rjava barva. Ves ta slikarski način ustvarja izredno hladne medsebojne odnose, nosilce razpoloženja. Sedej ustvarja silno počasi, s čopiči najmanjših mer in številki gladi podoba in riše najmanjše podrobnosti, brusi in ponovno poslikava, dokler ni podoba izbrušena do leska in skoro podobna izdelkom slikarjev gotskih tabel. Tonski prehodi so premišljeni in obravnavani z znanjem dobrega slikarja. Ostri prehodi med barvami in med posameznimi likovnimi elementi slike, ostra grafično utrta risba v sliki, ki je brez atmosfere in kjer vidi oko najmanjšo nadrobno v največji daljavi enako dobro kakor blizu, ustvarjajo trdo rezano krajino. Zdi se nam, da je izsesan ves zrak, ki je potreben za življenje v tej krajini. Ustvarjen je prostor, kjer bi ne mogla leteti nobena ptica, kjer otroci ne bi mogli spuščati papirnatih aviončkov, skratka svet brez življenja, melanholičen in mrzel v svoji pojavnosti. To težko, morasto sanjsko razpoloženje še povečuje svetloba, razpršena tako narahlo, da ne ustvarja senc. Svetloba ni sončna svetloba, ki bi vzbudila barvno živahnost. Slikar se zaveda, da bi že najmanjša barvna živahnost razrušila enovito ubranost slikarskega izraza, v katerem zveni ledeno mirovanje, ujeto v trenutek, in kjer preseva samo misel, komaj opazna v melodiji igre, ki jo igra množica tonskih nians. Posebna Sedejeva odlika je, kako ustvarja to razpoloženje z bojem v samem sebi, in sicer med slikarjem, ki je to v njem, in risarjem in grafikom, ki prevladuje: mar niso te slike odraz te napetosti, pritirane včasih že prav do roba, do meje, kjer bi morda en sam barvni madež podrl zgrajeno in ustvaril novo. Novo pa bi ne bil Sedej, bi ne bil to, kar danes je. Pot pred njim je še dolga, in kakor kaže razvoj teh osmih let, je pred njim še vrsta nerešenih vprašanj. Morda je na prvem mestu bojazen, da bi s ponavljanjem motivno tako enakih podob ne zašel v maniro, ki bi bila sama sebi namen. Variacije iste motivike skrivajo v sebi kal manirizma.

Sedej je v slovenskem slikarstvu fenomen, ki je prišel v umetnostno areno skozi vrata »naivecev«, katerim je bil in je še danes čas naklonjen. Slutnje, ki smo jih tu zapisali, so sicer nevarne tako kakor vse napovedi, ampak jasno vidimo že sedaj, da skozi ista vrata arene ne bo zapustil.

Andrej Pavlovec

(Nadaljevanje s 1. strani)

Vendar bi bila to le začasna rešitev za nadaljnjih deset let. Zelo smotrna bi se nam zdela ideja zgraditi skupno stavbo za potrebe področnega arhiva in študijske knjižnice. Lokacijo za te objekte bi bilo treba rezervirati nekje v mestnem centru.

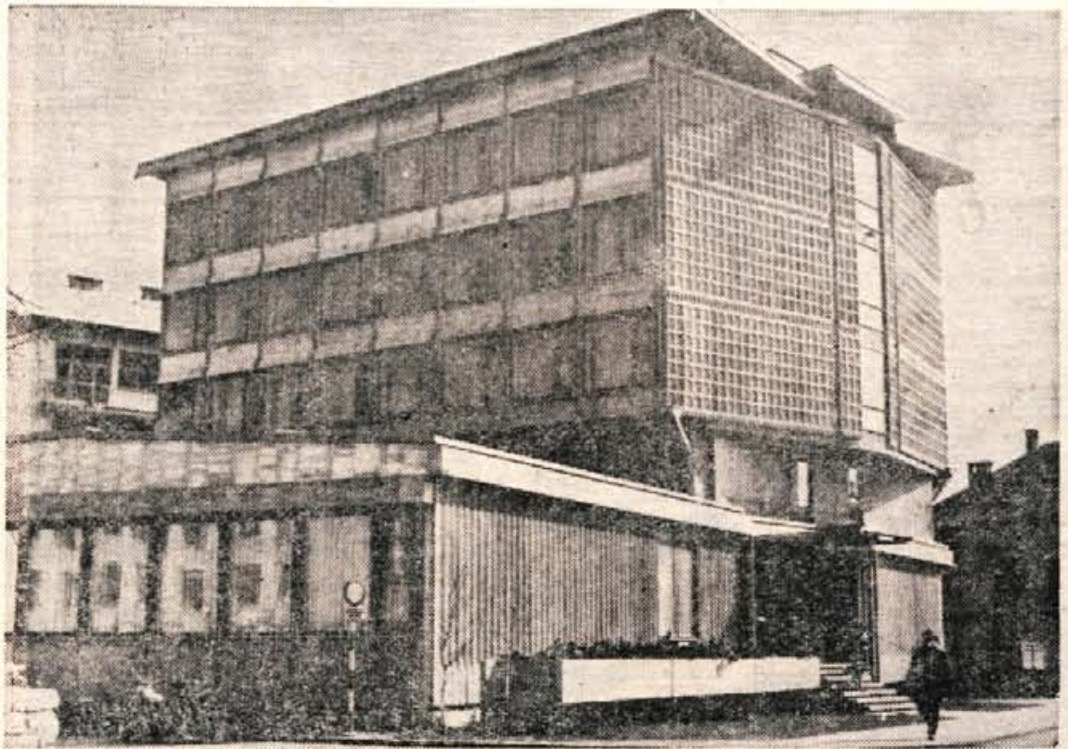
Nadalje je v gradivu pojasnjeno mesto in vloga knjižničarstva v celotni kulturno prosvetni politiki. Knjižnica se ne pojavlja le kot samostojna strokovna dejavnost v kulturnem življenju družbene skupnosti, ki naj rabi za občanovo razvedrilo, ampak tudi kot pomemben dejavnik pri šolskem izobraževanju, kot njegovo nadaljevanje in dopolnjevanje, ki omogoča strokovno izpopolnjevanje in je neogiben pomočnik pri vsakršnem znanstvenem raziskovalnem delu. Zlasti v študijski knjižnici, pa tudi v drugih, je vedno več povpraševanja po poklicni, strokovni in znanstveni literaturi, ki jo nabavljajo tudi po željah in potrebah. Zato mora v knjižnice investirati denar tudi za občino pomeniti pomemben kapital, ki bo jutri v družbenem, ekonomskem in političnem razvoju rodil sadove. Družbene službe je v današnjem času treba prilagajati potrebam in željam ljudi. Tako npr. kaže, da je veliko zanimanja zlasti za čitatnice, ki bi bile smotrno in prikopno urejene. Občan v mestu doslej takih urejenih čitalnic sploh niso imeli, saj v mestu nimamo niti primernejše kavarne z ustrežno izbiro časopisov. Kaže se tudi potreba po ustanovitvi avdiovizualnega centra pri študijski knjižnici. Tudi vloga Centra za estetsko vzgojo pionirjev in mladine v naši družbi, ko toliko govorimo o tem, kdo, kje in kako vzgajati mladega človeka, bi morala biti jasno začrtana, še več, menimo, da bi dejavnost morali hitreje razviti v smislu izdelanih načrtov ter jo morda celo osamosvojit v obliki pionirskega ali mladinskega doma.

Pregled dela in poslovanja **PREŠERNOVEGA GLEDALIŠČA** v Kranju kaže, da so pogoji za razvoj gledališke dejavnosti relativno ugodni in da bi že v letu 1977 lahko prešli na profesionalizacijo. Če bi se to uresničilo, bi bila pomoč uspešna glede na strokovnost stalno zaposlenega osebja, je rečeno v analizah in programih. Mišljeno je pri tem tudi režijsko delo in igralska pomoč na podeželju, nadalje prirejanje in strokovno sodelovanje pri proslavah v kolektivih in drugih organizacijah.

Ze sedaj je predvidena preureditev gledališke hiše v Kranju, ni pa predvidena ureditev drugih domov. Nujno bi bilo namreč usposobiti poglobljene kulturne centre, da bi lahko Prešernovo gledališče v njih gostovalo s svojimi predstavami. Tako naj bi bilo Prešernovo gledališče dejansko žarišče kulture v občini. V perspektivi bi moralo imeti dovolj strokovnega kadra za uprizarjanje res kvalitetnega repertoarja.

V teh izvlečkih nismo omenili drugih pomembnih kulturnih ustanov ali organizacij, ki skrbijo za glasbeno in filmsko kulturo. Tudi o njih je zbranega veliko zanimivega in izčrpnega gradiva. Ustavimo se še pri sklepih ankete o sodbi kranjskih občanov glede kulturnih razmer v občini. Mnenje prebivalcev o kulturnem življenju na vasi in v mestu se v bistvu ne razlikuje. Večina anketirancev meni, je zapisano v povzetku, da je bila v zadnjih desetih letih kultura v primerjavi z drugimi dejavnostmi, še posebej z gospodarskim razvojem, v zaostanku in da so bila materialna sredstva, ki so jih vodilni organi namenili kulturni dejavnosti, nezadostna.

Iz predlogov in mnenj anketirancev povzema mo, je nadalje zapisano, da ljudje v mestu, še posebej pa na podeželju želijo, da se podpira in razvija dejavnost amaterskih skupin. Ljudje se klub naglemu razvoju tehničnih in komunikacijskih sredstev (TV, radio, tisk) še v veliki meri navdušujejo za amaterske kulturne prireditve in posrežajo dejavnost na tem področju. Podatki kažejo, da je aktivnost na kulturnem področju sorazmerno zelo majhna, še posebej v mestu; osnovni vzroki pa so pomanjkanje časa in neinteresanost. Kulturna potrošnja prebivalcev je večja v mestu kot na podeželju, prav tako so večja sredstva, ki jih ljudje potrošijo v mestu za razne kulturne prireditve in mesečne naročnine.

Stavba službe družbenega knjigovodstva v Kranju, projektant ing. arh. E. Ravnikar

Sicer pa je zanimanje občanov največje za glasbene in gledališke prireditve, je ugotovila anketa. Večina anketirancev je bila mnenja, da bi si ogledali 2 do 3 kulturne prireditve na mesec, če bi program ustrežal njihovim željam.

Sociološke raziskave so že zdavnaj razkrile, da so v vsaki občini različne grupe z različnimi koncepti, kaj naj občina bo, oziroma, kaj naj v prvi vrsti postane. Na eni strani zelo gospodarska grupa, ki daje odločujočo prednost ekonomskemu razvoju, bo nedvomno zastopavljala kulturni razvoj, opozarja v svoji študiji o problemu, kdo skrbi za kulturno življenje v občini Janez Jerovšek. To pa z utemeljitvijo, da je potrebno položiti trdne ekonomske temelje, potem se bo pa, seveda pozneje, lahko tudi laže odmeril večji delež za kulturo. Bolj kulturno orientirana grupa bo tako rezimiranje spodbijala z upravičenim ugovorom, da na osnovi takšne politike ne bo nikoli mogoče priti do potrebnih sredstev za kulturo, ker materialnih in drugih ekonomskih potreb enostavno nikoli ne bo mogoče zadovoljiti, saj rastejo hitreje kot možnosti za njihovo zadovoljitev. Odgovori na vprašanje ankete — ali menite, da so vodilni organi v občini v minulih desetih letih dali kulturnim dejavnostim zadostno materialno podporo v primerjavi z drugimi dejavnostmi — pravijo, da je samo 13,2% anketirancev mnenja, da so vodilni organi nudili zadostno materialno podporo, 47,9% jih je mnenja, da ta podpora ni bila zadostna, kar 38,3% pa jih je izjavilo, da ne vedo. (To seveda pomeni, da občani niso zadostno informirani.)

Kot rezultat vsestranske raziskave kulturnih dejavnosti in kulturnega ozračja v Kranju predlagajo kranjski kulturni delavci takle načrt kulturnega razvoja občine Kranj:

- ustanovitev kulturne skupnosti s potrebnimi organi,
- ustanovitev gledališkega centra,
- usposobiti krajevna kulturna žarišča v Cerkljah, v Preddvoru, v Stražišču, pa tudi v Goričah, Sencurju, Zalogu, Predosljah, Naklem in Besnici,
- ustanoviti glasbeni center, center za estetsko vzgojo.

Obenem z razvojem politike kulturne skupnosti je treba izvesti akcije v ustanovah in organizacijah, da spodbudijo animatorje in propagatorje kulturnih dejavnosti. Akcije naj bodo kontinuirane, v stalnem stiku z delovnimi kolektivi, neposredno in s sodelovanjem sindikalnih in družbeno političnih organizacij.

Kulturna skupnost mora posvetiti posebno skrb usklajenemu programu kulturne vzgoje v šolah in drugih izobraževalno vzgojnih ustanovah.

Socialistična zveza delovnih ljudi mora biti vsakoletni organizator javnih razprav o kulturnih problemih in programu v krajevnih skupnostih in občinske kulturne tribune.

Sindikalne organizacije morajo spremljati kulturni standard zaposlenih in sodelovati pri oblikovanju in izvedbi kulturnih programov.

S temi iztrganimi izvlečki, ki nikakor ne ponazarjajo celotne podobe analize in programa razvoja kulture v Kranju, smo hoteli predvsem opozoriti na široke akcije kranjskih kulturnih delavcev, katere namen je urediti organizacijsko, materialno in vsebinsko strukturo kulturnih dejavnosti v občini Kranj. Ker pa je kultura, kakršna koli že je, najbolj živa in odzivna v družbenem razvoju, ji bo zastavljen sistem razvoja sicer v oporo, morala pa ga bo s svojo živostjo in ustvarjalnostjo preraščati. To pa bo mogoče le v plodnem sožitju in prepletanju vseh dejavnikov.

France Varnik

SNOVANJA — posebno kulturno rubriko GLASA ureja uredniški odbor Kluba kulturnih delavcev v Kranju: Milan Batista, Dušan Ogrizek, Bojan Pisk, Stanko Simenc, Albin Učakar, Crtomir Zorec in Olga Zupan. Odgovorni urednik Bojan Pisk. Lektor Stanko Simenc.